

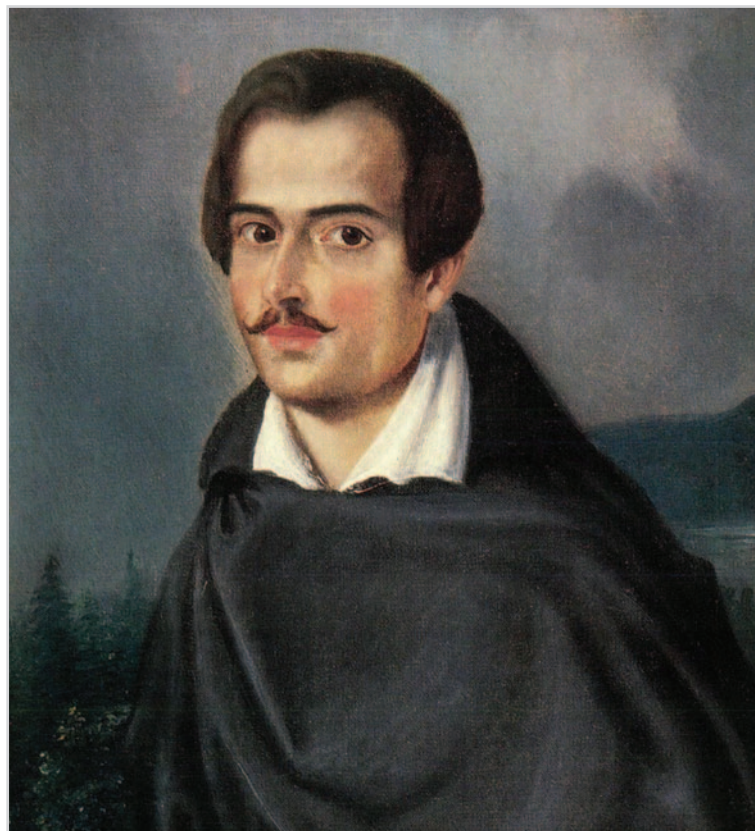
„Haladjatok, majd aztán pártolunk...”

A vándorszínészet és a közvélemény

Petőfi Sándor *Levél egy színészbarátomhoz* című versét ma is szívesen idézzük, amikor hazai színjátszásunk gondjait-bajait vesszük számba. „»Pártolj, közönség, és majd haladunk«, / Mond a színész: és az meg így felel: / »Haladjatok, majd aztán pártolunk.«” A kiragadott sorpár azonban megtévesztő, kontextus nélkül éppen lényege vész el. Petőfi ugyanis nem azt állította, hogy a színészek és a közönség egymásra mutogatása miatt nem lehetett virágzó vidéki színjátszásról beszélni az 1840-es években, hanem azt, hogy a közönség támogatásából sem lett semmi, és a teátristák sem jeleskedtek, előadásaik nem váltak vonzóvá: „És végre mind a kettő elmarad” – sóhajtott fel a költő-vándorszínész az 1845-ben írott versben, hogy azután előtörjön belőle az a vélemény, ami ilyen nyersen a kor egyetlen írásában sem jelent meg: „Nem is hiszem, hogy a színészetet / Becsülni fogják, míg ez befogad / Minden bitangot, gaz sehonnait, / Kik a világnak söpredékei, / S itten keresnek biztos menhelyet. / Barátom, ez fáj énnem s neked, / Ez keserítte minket annyira. / Az isten adja, hogy minél előbb / Akképen álljon színművésztünk, / Amint valóban kéne állnia.”

Párhuzamba állíthatnánk mindezt a költő egy évvel korábban született, fennköltebb s bizakodóbb hangvételű *Színészdalának* strófáival is, de inkább keressünk választ arra, hogy a fent idézett művében Petőfi miért írt oly kiábrándultan a színészetéről.

Akik Magyarországon szót emeltek a nemzeti színjátszás megteremtése érdekében, nemigen vették figyelembe a francia felvilágosodás jeles gondolkodójaként számontartott Jean-Jacques Rousseau megállapítását, amely szerint a színház nemcsak a nézők, hanem a színészek erkölcsét is megrontja.¹ Benke József úttörő színész, drámaíró azt javasolta, hogy kortársai inkább a teátrum „óltalmazóinak” érvelésével értsenek egyet, elsősorban Friedrich Schiller nevét említette, valamint Johann Georg Sulzerét és Jean-François Marmontelét. Benke *A Theatrum' Tzélja és haszna* című, 1809-ben kiadott röpiratának végén leszögezte: „A' Színjáték valamelly Nemzetnek for-

málásában tsudát tehet. Hazaszeretetet, jó erköltsi gondolkodást, és princípiumokat támaszthat, a' Nép' bátorságát neveli, és tüzesíti.”²

Néhány évvel később, 1815-ben született meg Kultsár István *Buzdítás a nemzeti theátrum felépítésére* című munkája. Kultsár hasonló szenvedélyességgel érvelt avval kapcsolatban, hogy a színházteremtés elodázhatatlan: „De vallyon lehet e' egy hathatósabb eszköz a' Theátrumnál? Ez a' vad indulatokat szelídíti, a' durva erköltsöket simogatja, a' tisztességes gyönyörködéseket terjeszti, az elmét szép gondolatokkal gazdagítja, a' Nemzeti érzést éleszti, s a' nyelvet közönségesebben megkedvelteti.”³

Ismeretlen szerző:
Petőfi mint színész,
1841 és 1844 között,
olaj, vászon,
Budapest,
Petőfi Irodalmi Múzeum

¹ RÁCZ Lajos: *Rousseau J[ean] J[acques] élete és művei 1.* Bp., MTA, 1928, 247–248.

² BENKE József: *A Theatrum' Tzélja és haszna.* Buda, 1809 = Uő: *színházelméleti írásai.* Faksimile kiadás. Szerk. KERÉNYI Ferenc, Bp., Magyar Színházi Intézet, 1976, 30.

³ KULTSÁR István: *Buzdítás a nemzeti theátrum felépítésére.* Pest, Trattner János Tamás, 1815, 4.

És idézhetnénk a reformkori országgyűlések színházi vitáiból, amelyek tárgyunkhoz is közelebb visznek, hiszen a diétán nem volt teljes egyetértés a színjátszás szerepének megítélésében. Béneyi Miklós, aki a viták anyagát 1985-ben sajtó alá rendezte, kísérő tanulmányában szemléletesen bemutatta, hogy a társadalom befolyásos csoportjai egészen másképpen viszonyultak a nemzeti nyelvű színjátszáshoz és a Pesten felállítandó magyar játékszínhöz: „A színház társadalmi szerepének megítélésében a hazai politikai vezető réteg közel sem volt egységes. A bécsi udvar és a kormány közvetlenül nem avatkozott a vitákba. A katolikus egyház, a konzervatív főnemesek és követek tagadták a színjátszás társadalmi hasznosságát; az országgyűléseken elsősorban azzal támadták az ellenzék, a liberálisok előterjesztéseit, hogy a színház nem alkalmas a vázolt feladatok ellátására. Az erkölcsrontás vádját a nemesi követek is megemlégtették.”⁴

A fentiekből látható, hogy a színház elsősorban politikai, művelődéspolitikai kérdés volt a XIX. század elején Magyarországon, s túlzott várakozással tekintettek társadalmi szerepére, népnevelő feladatára. Szórakoztató intézményként csak jóval később határozták meg. Jellemző, hogy Bajza József, a Pesti Magyar Színház igazgatója volt az első, aki „1839-ben *Szózat a pesti magyar színház ügyében* című röpiratában – a nemesebb időtöltés helyeként, szórakoztató intézetként is vizsgálta a színházat”.⁵ Elgondolkodtató, hogy a színházról mint vállalkozásról egyáltalán nem esett szó. Természetesen az állandó színház létesítésének terveiben a legfőbb helyen szerepelt annak megvitatása, hogyan lesz erre pénz, de az ország területét bejáró közepes és kis társulatok gondjaival a politikusok nem törődtek. Úgy gondolhatták, elég nehézséggel kell megbirkózni a reprezentatív állandó színház megteremtésekor.

Kerényi Ferenc a *Magyar színháztörténet, 1790–1873* című kötetében dolgozta ki a vándorszíntársulatok működésének tipológiáját. A legfelső szinten – a marandósítás szintjén – azok a vezető színészeket tömörítő együttesek helyezkednek el, amelyeket a vármegyék pártoltak; s ez a pártolás „garantálhatta a működő tőkét, pótolhatta annak hiányát, egyedüli és rangot jelentő formája lett a helyben maradásnak, a létbiztonságnak, ha csupán néhány évre is”.⁶ A működés második szintjén lévő társulatokat önálló vállalkozók vezették, akik játékszíni könyvtár, díszlet- és jelmeztár birtokában kötöttek szerződést a játszóhelyet biztosító városokkal. Ez a forma, a klasszikus vándorszíneszet formája, egészen 1949-ig meghatározta

színházi életünket. Volt azonban egy harmadik szint is. Azok a kis társulatok tartoztak ide, amelyeket a tudatosság és tervezés alig-alig jellemzett, s naponta küzdöttek azért, hogy működésük feltételeit újra meg újra megteremtsék. Mivel ezek az együttesek lakóhelyükön keresték fel a közönséget, a társadalom többsége a színjátszásnak csak ezzel a formájával találkozott. Sőt: a színjátszókat azokkal azonosította, akiket ezekben a trüppokban látott.

A XIX. század elején született színházi írásokban megfogalmazott eszményi előadások és a valóság között tántorgó szakadék a Pesti Magyar Színház megnyitása idején lett igazán szembetűnő. Addig is sok-sok bírálat érte a kisebb helyeken működő együtteseket, de ekkor még megvolt a remény, hogy a színjátszás állandósítása javíthat a helyzeten. Ám 1837 után a színészek és a vidéki közönség megtapasztalta, hogy a politikusok nem érdekeltek abban, hogy az országban ne az egy vagy (Kolozsvárral együtt) a két központú színházi kultúra váljon uralkodóvá. Ez a felismerés elsősorban a hírlapokban megjelenő cikkek tematikájában öltött testet. A *Pesti Divatlapban* 1847. szeptember 9-én jelent meg a tragikus sorsú Sepsy Károly színész, színigazgató írása. Sepsy a vidéki színészet rendezésére tett javaslatokat, de arra is kitért, hogy a színjátszók eredeti elképzelései hogyan semmisültek meg a gyakorlatban: „Erkölcsmesítés, s nemzeti nyelvünk művelése volna a kitűzött szép cél színi pályánkon, mellynek hatásköre nemzeti életünkre s főleg erkölcsiségünkre kiterjedne; de a mostani színésztársulatok nagyobb része által kiparodiáztatik a művészet, háttérbe tolatik a nemzeti cél.”⁷

Sepsy a kisebb társulatokat ostorozva egyáltalán nem túlzott, amikor kijelentette, hogy előadásaik többsége a művészetnek csupán paródiáját adja. Ez elsősorban azért lehetett így, mert a néhány tagból álló társulatban nem tudták megfelelően kiosztani a szerepeket, s nem voltak birtokukban színvonalas darabok sem. Hiányos lehetett a jelmeztár is. A jeleneteket nem gyakorolták eleget, a tagok egy része nem is értette, hogy mit játszik, de arra is volt példa, hogy részegség miatt nem tudták befejezni az előadást. Sepsy nem megbotrántoztatni akarta olvasóit. Az volt a célja, hogy világossá tegye, olyan áldatlan állapotok uralkodnak, hogy nem lehet halogatni a vidéki színészet rendezését: „Az illy társulatok ölik meg idő előtt a színészetet, az illy árnyképektől megvetve fordul el a műveltebb közönség, az illy minden hivatás nélküli csoportok csökkentik a tekintélyesebb társulatok morális becsét, sőt homályt vetnek a nemzeti színházra is.”⁸

⁴ BÉNEYI Miklós: *Színházpolitikai kérdések a reformkori országgyűléseken = A reformkori országgyűlések színházi vitái (1825–1848)*. Szerk. BÉNEYI Miklós, Bp., Magyar Színházi Intézet, 1985, 335.

⁵ Uo., 334.

⁶ *Magyar színháztörténet I., 1790–1873*. Szerk. KERÉNYI Ferenc, Bp., Akadémiai, 1990, 125.

⁷ SEPSY Károly: *Levelek a vidéki színészet köréből = Pesti Divatlap*, 1847, 37. sz., 1156.

⁸ Uo.

A színházigazgató a társulatok anyagi helyzetéről is szólt. Megállapította, hogy a magyar városok polgárai nem tudnak évente hatvanszor, százszor színházba menni; ezért „a pártfogás gyöngé lábbon áll”. De a színészeknek élnie kell, ezért jutalomjátékot rendez, s házról házra járva árulja a jegyeket. „Ez a közönségnek alkalmatlan, az életet aestheticai szempontból tekintő színészek pedig arczipulás. A nagy szegénység indoka színésznőinket tévutakra vezérli” – figyelmeztet a színjátszók tarthatatlan helyzetére.⁹

Sepsy Károly sorait érdemes összevetni azokkal a szépirodalmi művekkel, amelyek ebben az időszakban keletkeztek, s a vándorszínészet témakörét is érintették. A legjelentősebb alkotás kétségtelenül Vajda Jánosé, amely *Töredékek egy vándorszínész naplójából* címmel a *Pesti Divatlap*ban jelent meg, 1848-ban. Vajda 1845 áprilisában szökött meg az iskolából, és azért csapott fel színészeknek, mert látni, utazni, tapasztalni és koplalni vágyott. A töredékes epizódok sorozatából álló elbeszélés a színészek nyomorúságos helyzetét festi le. A színjátszással most ismerkedő főszereplő elmondja, hogyan ütik fel a falusi színpadot, milyen nyomorúságos a ruhatáruk, milyen az első előadás élménye. Vajda nem mulasztotta el bemutatni azt sem, hogyan zajlott le Kulacs Jeremiás vendégjátéka, amely a legnagyobb jövedelemhez segítette a szedett-vedett társulatot. Kulacs ezekkel a szavakkal dobolta ki az előadást: „Adatni fog a *Csélcsap* vígjáték, lesz görögtűz, tabló és tűzijáték vagy fájerverk.”¹⁰ Az előadás azonban rosszul sült el, mert a tűzijátéktól megijedt a közönség; egy meztelen karú, izmos mészároslegény pedig megruházta a vendégszereplő művészt.

Bernát Gáspár *Töredék egy kalandor naplójából* című „freskókép”-sorozatában, amelyet 1845-ben a *Honderű* közölt, szintén feltűnik egy csapatnyi furcsa vándorszínész. Bernát Gáspár nevét anekdotái és humoros írásai országosan ismertté tették. Petőfi barátságába fogadta; leveleztek is. A történetre nem lenne érdemes szót vesztegetni, ám a nézőcsalogató darabcím, amellyel Csótag városának lakóit a teátristák a színházba akarják vonzani, feljegyzésre érdemes: „Az élet mint halál. Dráma kilenc fölvonásban. Ezen szomorúnál is szomorúbb darab, a netalán zsúfolt közönség iránti mély hódolatunknál fogva ez alkalommal vígjátéku fog adatni.”¹¹ De a történet vége is jellemző: a színészeknek menekülniük kell a feldühödött közönség elől, mert az előadásuk botrányba fulladt. Ezen a ponton megcsillan Bernát humora; talán egy sokszor mesélt színházi anekdotát jegyzett le.

Hasonló műfajjal kísérletezett Bötki Zakariás álnéven Boros Mihály, aki szatirikus életképeit székesfehérvári ügyvéd korában írta. A *Magyar panoráma úti képekben* című műve folytatásokban jelent meg 1845-ben és 1847-ben. A vándorszínészekről szóló fejezeteket 1847 második felében olvashatták a *Pesti Divatlap* előfizetői. Boros is az ismert toposzokkal operált: a különködő dal- és drámaszínész-társasági igazgatót Villámrági Tivadornak hívják, aki négytagú társulattal járja a vidéket. S természetesen öten eljátsszák a *Don César de Bazant* Rongyházán, a juhakolban. Nekik sincsenek korhű jelmezeik, díszleteket sem készítenek, még rendes nézőteret sem tudnak kialakítani. A tűzijáték azonban itt is fontos közönségcsalogató. De még ezt sem láthatja a publikum, mert „csak papiroson van ám az a bengáliai tűz, csak pro forma van oda téve, – isten mentsen! dehogy költünk rá – mondá[a] színigazgató úr”.¹²

Orlai Petrich
Soma:
Petőfi
Mezőberényben,
1849,
Budapest,
Petőfi Irodalmi
Múzeum

⁹ Uo., 1157.

¹⁰ VAJDA János: *Töredékek egy vándorszínész naplójából* = *Pesti Divatlap*, 1848, 9. sz., 273.

¹¹ BERNÁT Gáspár: *Fresco képek II. Színészet*. Pest, Trattner Károly, 1848, 11.

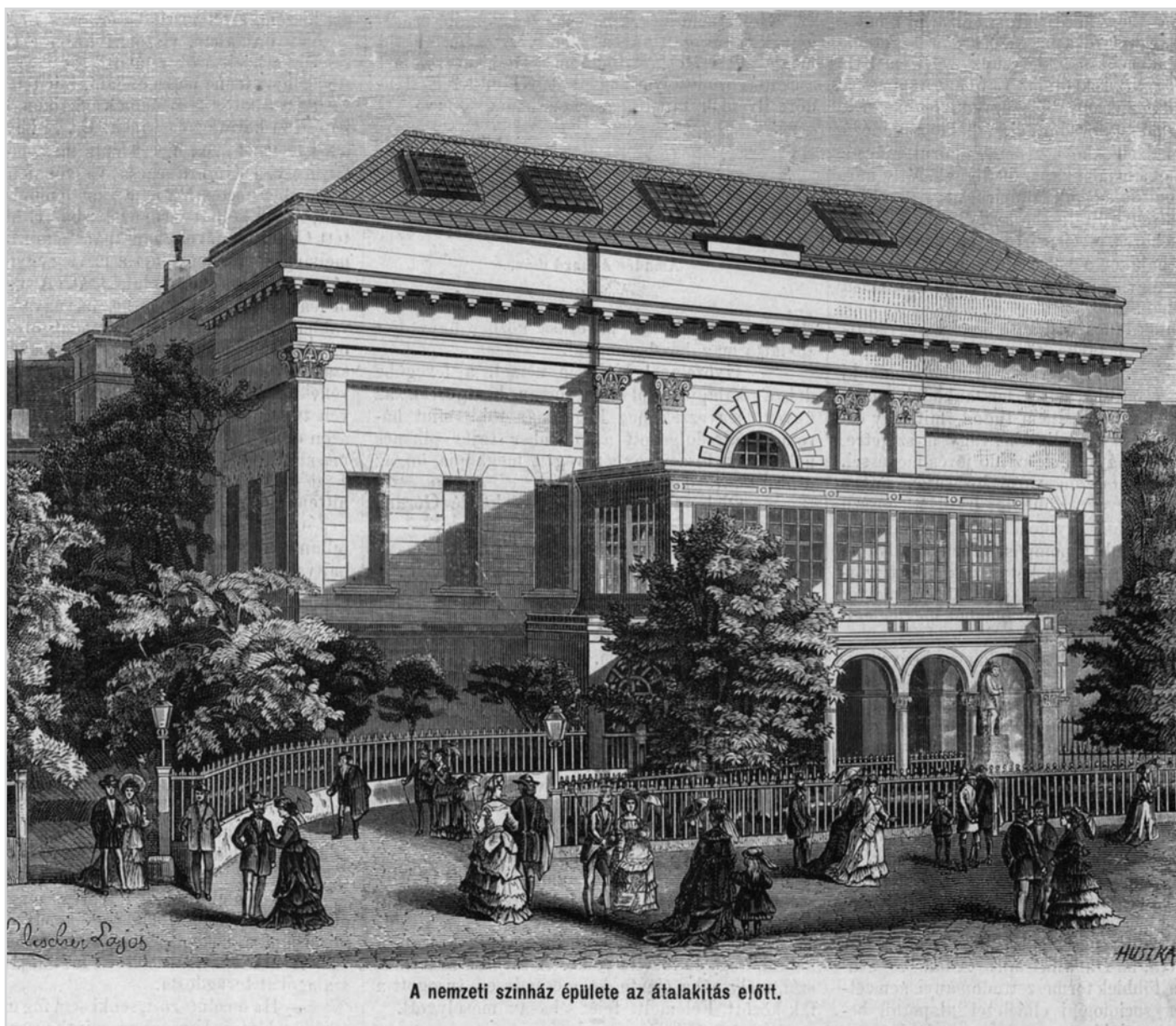
¹² BÖTKI Zakariás [BOROS Mihály]: *Magyar panoráma úti képekben* = *Pesti Divatlap*, 1847, 33. sz., 1050.

Közhelyei ellenére Boros írásának vannak figyelemre méltó részletei. Kigúnyolja azt a gyakorlatot, hogy a színházigazgató anyagi függőségben tartja a vele egyezsége lépő tagokat; bemutatja, hogyan esnek áldozatul a drámai művek a kóborló színészcsapatok hevenyészett előadásainak, és a vidéki tudósítók színházi levelének paródiáját is adja. S nem érezte tabunak, hogy a színészek szabadosabb erkölcséről megemlékezzen. A történet a társulat szökésével végződik, még a kölcsönkért kellékeket is magukkal viszik. Szerencsére csak az első csárdáig jutnak, ahol pénzzé tesznek mindent, így a pandúrok az ellopott holmit vissza tudják adni a károsultaknak.

Egyedülálló ritka forrásként meg kell emlékeznünk egy emlékiratról, amely ugyan 1868-ban született, de a vándorszínészet hőskorát idézi fel. Frankenburg Adolfot

az 1831-es kolerajárvány idején karanténba zárták, és ott komédiásokkal találkozott. Ez az írás is megemlékezik a színészek extravagáns külsejéről és azokról az összetakolt előadásokról, amelyekkel a kényszerű rabság idején sorstársaikat szórakoztatták. Jóval fontosabb azonban az a néhány színészportré, amely azt bizonyítja, hogy egyik komédiás sem elhivatottságból lépett színpadra, hanem kisiklott életét próbálta új mederbe terelve rendbe hozni. Frankenburg így mutatja be a társulat vezetőjét: „Az igazgató úr évek előtt egy hangműszerésznél legénykedett a fővárosban, s mivel egyszer, mert pénze nem volt, ami igen sok becsületes emberen meg szokott történni, gazdájának egyik brugóját eladta, kénytelennek érezte magát e jámbor philistertől idő előtt megválni. Néhány évi kalandozás után a nagy és kis világban sikerült vállalkozó

Elischer Lajos:
A Nemzeti
Színház
az 1860-as
években,
a Lendvay-
szoborral,
1875,
© Wikimedia
Commons

A nemzeti színház épülete az átalakítás előtt.

szellemének a bemutatott vándorcsoportot összefogdosni.”¹³ Elmeséli, hogy a másik férfitagot, aki korábban sekrestyés volt, azzal vádolták, hogy dézsmálja a perselyt. A kis csapat egyik primadonnájáról pedig így emlékezett meg: „egy pesti házmesternek leánya volt, kit a ház egyik lakója, egy furfangos műbarát, szép magános órában rávett, hogy nem mindennapi kecsseit a nagy közönséggel is bámultassa, s ne csak a házkaput, hanem a szívkamarákat is próbálgassa megnyitni.”¹⁴ Frankenburg miniportréi rávilágítanak arra, hogy miért nem tudtak a vándorszínészek „haladni”. S azt is megérthetjük ezekből a szövegekből, hogy az értelmiségi pályára készülő Arany János, Petőfi Sándor, Vajda János miért borzadt el a színésztől.

Azonban hangsúlyozni kell: a kortársak csak nagyon óvatos bírálatot fogalmaztak meg; megelégedtek a vándorszínész életforma humoros oldalának bemutatásával, kedélyesen szemlélték a sok különcöt, s nem rótták meg őket azért, mert nem tudnak beilleszkedni a társadalomba. Nem állították be tolvajoknak, hamiskártyásoknak, ételért koldulóknak a kóborló színészcsapat tagjait, és a nőket sem ostromozták, ha netalán alkalmi kapcsolatokat szőttek. A kor liberális lapjainak szerkesztői arra is ügyelhettek, hogy ne közöljenek olyan súlyos bizonyítékokat, amelyeket a színház ellenzői felhasználhatnak a korszak egyik legfontosabbnak tartott kulturális intézménye ellen.

A lapokban megjelent írások mellett érdemes vallatóra fogni azoknak a művészeknek az emlékiratát, akik a XIX. század legelején választották hivatásul a színészetet. Vajon hogyan viselkedett szűkebb környezetük, amikor döntésükről tudomást szerzett?

Déryné Széppataki Róza tüzetesen beszámolt arról, hogyan próbálta meg édesanyja erőszakkal megakadályozni, hogy színpadra lépjen, s csak akkor egyezett bele leánya pályaválasztásába, amikor látta, hogy az belebetegszik a tiltásba. Déryné hat évtizeddel később felidézte az anyai érvelést: „Mi jövőt látsz magad előtt, ha a színházhoz mégy? [...] Legtöbbször is engemet fognak kárhoz tenni, hogy gyermekemet eldobva magamtól, rossz útra vezettem. [...] soha senki sem fog becsülni, mert van sok rossz példa. Te ott sohasem fogsz férjhez menni. [...] S aztán oda tudomány kell. Hát mit hiszel te magadról, hogy te ott meg tudnál élni? Hiszen mindjárt a föld alá süllyednék, ha szégyen érne ott.”¹⁵

Ha Déryné édesanyja nem is tagadta ki, nem nehéz párhuzamot találnunk annak a színésznőnek a sorsával, aki 1837-ben Vörösmarty Mihály *Árpád ébredése* című

prológusában, amely a Pesti Magyar Színház megnyitására készült, lépett színpadra: „Én elhagyám az ősi ház tüzét / A kényt, nyugalmat, s könnyű életet. / Testvér, rokonság megtagadnak engem, / Ki szült, nem ismer többé én anyám, / S atyám haragja kísért álmaimban, / S mind ezt, művészet, érted szenvedem...”

Dérynével csaknem egy időben kezdte pályáját Szilágyi Pál, aki *Egy nagyapa regéi unokájának* című írásában, amely 1859–1860-ban, a *Nefejejts* című lapban jelent meg folytatásokban, megpróbálta felidézni nagybátyjával, a magyar színészet egyik megteremtőjeként számontartott Kelemen Lászlóval való találkozását: „...szívemre kötötte, hogy a színészetet pártoljam – sőt, magam is legyek színész –, mert el fog jönni egykor az idő, mely nem nélkülözheti a színészetet, s nem lesz a színész kidobott tagja a társadalomnak, s átlátandja egykor a nemzet, hogy csak akkor foglalhatja el méltó helyét a nemzetek sorában, ha nyelve tiszta, ha tudósai, művésze, s nemzeti színháza van s t[öb]bi ef[félék]...”¹⁶ Szilágyi megvallotta, hogy nem

Szathmáry
Pap Károly:
Déryné
Széppataki Róza,
1834,
© Wikimedia
Commons

¹³ FRANKENBURG Adolf: *Emlékiratok. Az „Őszinte vallomások” folytatása. Első kötet.* Pest, Emich Gusztáv, 1868, 18.

¹⁴ Uo., 20.

¹⁵ DÉRYNÉ emlékezései 1. Szerk. RÉZ Pál, Bp., Szépirodalmi, 1955, 100.

¹⁶ SZILÁGYI Pál: *Egy nagyapa regéi unokájának.* (Kor-, jellemrajzok s adomák a régi színvilágból.) *Megjelent a Nefejejts 1859–60. számaiban folytatásokban.* Pest. Faksimile jellegű kiadás. Szerk. BÓDIS Mária, Bp., Magyar Színházi Intézet, 1975, 3.

is nagyon értett mindent, amire nagybátyja utalt, de szugesztív előadása után – legalábbis a történet szerint – a tizenkét éves fiú megfogadta, hogy színész lesz, s folytatni fogja, amit Kelemen kezdett. De nem is ez a fontos ebben a történetben, hanem Szilágyi Pál édesanyjának viselkedése: „Szegény anyám meg sírt, rettegett, mert félt, hogy csakugyan komédiás leszek, pedig »a magyar komédiáson nincs, nem is lesz Isten áldása!«”¹⁷

Érdemes felfigyelni rá, hogy maguk a színészek is úgy vélekedtek a XIX. század közepén, hogy aki a színészi pályára lép, a társadalom mezsgyéjére kerül. Szigeti József 1856-ban kiadott, *Egy színész naplója* című könyvében részletesen elbeszélte, hogyan szerződött az első vándortársulathoz. Amikor a trupp primadonnája megtudta, hogy az ifjú apja nem más, mint legfőbb pártfogójuk, Tripammer Mátyás, a jómódú veszprémi vaskereskedő, így fordult hozzá: „»Ugyan, az Isten fiáért – kezdi a kisasszony – nem szégyenli magát, hogy olyan jó házból való fiú létére komédiás lesz? Mit mond az édes mama?« Anynyira elbámultam, hogy felelni nem tudtam. »Hát tudja-e a papa, hogy színész lett?« »Megírtam neki.« »Ah! ah! Ez már szörnyűség!« – mondja a kisasszony...”¹⁸

De a színjátszásról nem mindenki vélekedett elitélően. Balog István *Egy agg magyar színész életéből* című könyvéből kiderül, hogy testvérnénje „olyan szenvedélyesen szerette a színészetet”, mint ő; „sőt, egyetlen leánykáját is arra szentelte, kiből igen jó színésznő lett.”¹⁹ Ám édesanyja egészen máshogy gondolkodott: „anyám együgyű asszony lévén, sok másokkal a színészetet kárhoznak, ördögösnek, becstelennek hitte.”²⁰

Szuper Károly színész, színházigazgató a pályakezdés előzményeiről szólva hasonlóan számolt be naplójában: „Atyám felvilágosodott ember lévén, a színészetet már akkor nyelvünk pallérozójának, s nemzetiségünk egyik fentartójának tartván, nem csak hogy ő maga szívesen látogatta a színházat, de a színház folytonos látogatását gazdasági két évem alatt nem csak, hogy szívesen elősegíté, de alkalmat nyújtott az egykorú színirodalom összes termékeivel való megismerkedésre; sőt kedvvel fogadta és támogatta azon műkedvelői előadásokat is, amelyeket a halasi deákokkal, volt tanulóársaimmal rendeztem.”²¹ Természetesen ez nem azt jelentette, hogy örömmel fogadta fia pályaválasztását, de talán jóval könnyebben elfogadta döntését, mint mások.

Bár vannak árnyalatnyi különbségek a nézetek között, a magyar társadalom egyértelműen úgy vélekedett, hogy a színészi pálya az adott körülmények között nem tartozik az elfogadott hivatások közé; elsősorban azért, mert nem lehet megélni belőle. A *Társalkodó*ban 1833-ban jelent meg az az írás, amelynek B. M. monogramú írója eléggé nyersen intézte el ezt a kérdést. Ő ugyan az erdélyi viszonyokról írt, de hasonlóképpen gondolkozhattak szerte az országban: „Mert ugyan, kik nálunk az úgynevezett színjátszók? többnyire olly szerencsétlenek, kik erkölcstelenségük, tudatlanságuk, vagy néha néha valamely épen nem érdemlett mostoha körülmények miatt, hivatalokra nem juthatnak. Bennük hiányos az erkölcsi ember, hiányos a’ művész.”²²

A közvélemény a színészeket azért is megvetette, mert nem látta be, hogy hasznos dolgot cselekednének. Az emberábrázolást, az utánzást az alakoskodással azonosították, amely a magyar lélekkel nem fér össze. Nem tartották helyénvalónak a színpadi komédiázást; nem tudták megkülönböztetni a színész alakítását mindennapi viselkedésétől, azaz egyenlőségjelet tettek a színész jelleme és szerepei közé. Balog István jegyezte fel, hogy édesanyja, amikor öt tréfás alakban látta az *Arany idő* című bohózatban, így dohogott: „Már Isten neki, ha nem lehet máskép, keresse kenyerét, ahogy tudja szegény; csakhogy azok között miért éppen ő a legbolondabb?”²³

S hasonlóképpen vélekedhetett Petrovics István, aki szinte megbocsáthatatlannak tartotta, hogy fia félbeszakította tanulmányait, s nem lépett komoly pályára, ahogyan elvárta tőle: „Szemében »mesterségem« / Most is nagy szálla még; / Előítéletét az / Évek nem szüntették” – írja a költő *Egy estém otthon* című versében. A költemény szerint az apát nem a bizonytalan életforma zavarja a legjobban, azt is szóba hozza, hogy fia nevetségessé teszi magát: „Szeretném látni egyszer, / Mint hánysz bukfeneket.”

Bár a színészek társadalmi megbecsülése a Pesti Magyar Színház megalapításával, a vidéki városokban emelt állandó játszóhelyek megteremtésével, ha lassan is, de folyamatosan javult; a színészt csak nagyon nehezen fogadták el alkotóművészeknek. Ennek a hosszú folyamatnak a története egy újabb tanulmány témája lehet.

¹⁷ Uo.

¹⁸ SZIGETI József: *Egy színész naplója*. Pest, Emich Gusztáv, 1856, 24.

¹⁹ BALOG István: *Egy agg magyar színész életéből*. Szerk. BARNA János, Makó, Makói Friss Újság Nyomda- és Lapkiadó, 1927, 74.

²⁰ Uo.

²¹ SZUPER Károly: *Színészeti naplója, 1830–1850. Sajtó alá rendezte VÁLI Béla*. Budapest, Aigner Lajos kiadása, 1889, 3. Faksimile kiadás. Szerk. CENNER Mihály, Bp., Magyar Színházi Intézet, 1975, 2.

²² B. M.: *Visszhang Erdélyből = Társalkodó*, 1833, 10. sz., 38.

²³ BALOG: *i. m.* (1927), 74–75.